

Η γλωσσική ανθρωπολογία του Λουκά Τσιτσιπή

του Σπύρου Α. Μοσχονά*

Ο Λουκάς Δ. Τσιτσιπής γεννήθηκε στην Αθήνα το 1946. Ήταν καθηγητής Ανθρωπολογίας και Γλωσσολογίας στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπου δίδασκε μαθήματα για τις σχέσεις γλώσσας, πολιτισμού και κοινωνίας. Τη διδακτορική του διατριβή στην Ανθρωπολογία την υποστήριξε στο Πανεπιστήμιο του Ουισκόνσιν, απ' όπου πήρε και δύο μεταπτυχιακά διπλώματα, ένα στην Ανθρωπολογία και ένα στη Γλωσσολογία.

Ο Τσιτσιπής ήταν επιστήμονας με διαρκή διεθνή παρουσία. Μελέτες του για τις γλωσσικές ιδεολογίες, τη γλωσσική θνησιμότητα, την ανθρωπολογία, την εθνογραφία της γλώσσας και την κοινωνιογλωσσολογία δημοσιεύτηκαν σε πολλά διεθνή περιοδικά. Ορισμένα από τα ελληνικά του άρθρα τα συγκέντρωσε στον τόμο *Από τη γλώσσα ως αντικείμενο στη γλώσσα ως πράξη* (Νήσος, Αθήνα 2005). Εξέδωσε δύο ακόμη βιβλία, μια εξαιρετική *Εισαγωγή στην ανθρωπολογία της γλώσσας: Γλώσσα, ιδεολογία και επιτέλεση* (Gutenberg, Αθήνα 1995) και μία μονογραφία στα αγγλικά με τίτλο *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact* (Clarendon Press, Οξφόρδη 1998), που απέσπασε ενθουσιώδεις κριτικές στο εξωτερικό. Δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει το δεύτερο βιβλίο του στα αγγλικά (*Language, Praxis, and Ideology: A Dynamic Approach to Sociolinguistic Processes*, Palgrave Macmillan). Πέθανε την Κυριακή 14 Σεπτεμβρίου στην Αθήνα, μετά από γενναία, πολύχρονη μάχη με τον καρκίνο (στην περίπτωση του, το διαδεδομένο αυτό σχήμα του λόγου αποτέλεσε μια οδυνηρή κυριολεξία).

Ο Τσιτσιπής ήταν υπέρμαχος μιας «γλωσσολογίας της πράξης», όπως την ονόμαζε ο ίδιος. Αντιμετώπιζε τη γλώσσα όχι ως ένα παγιωμένο, στατικό «αντικείμενο», αποτυπωμένο στις λέξεις και τις γραμματικές δομές, αλλά ως διαρκή κοινωνική πρακτική. Θεωρούσε ότι η νεότερη δομιστική γλωσσολογία είχε «πραγματοποιήσει» τις γλώσσες και τις μελετούσε ως «ακοινωνικά προϊόντα» με «αυτόνομη οντολογική υπόσταση», με «ζωή δική τους, ανεξάρτητη από τους φορείς τους». Ο Τσιτσιπής αντιπρότεινε μια μελέτη της γλώσσας ως κοινωνικής πρακτικής. Κατάφερε να δείξει με λεπτομέρειες την «ασταθή διαλεκτική σχέση μεταξύ δομής, χρήσης και ιδεολογίας».

Θεωρούσε ότι η επιστήμη της γλωσσολογίας δεν είναι ούτε «περιγραφικά ουδέτερη» ούτε «αθώα». Για να καταλάβουμε τη θέση του αυτή, αρκεί να σκεφτούμε τη διαδικασία της τυποποίησης, με την οποία δημιουργείται μια «κοινή», «πρότυπη» γλώσσα για τις ανάγκες του δημόσιου βίου. Μέσω της τυποποίησης, η ίδια η γλωσσολογία δημιουργεί το «αντικείμενο» που περιγράφει, δηλ. μια πρότυπη γλώσσα την οποία στη συνέχεια τείνουμε όλοι να την αντιλαμβανόμαστε ως κοινή, ενιαία, άχρονη.

Στις μελέτες του για τη γλωσσική θνησιμότητα και τα αρβανίτικα ο Τσιτσιπής παρουσιάζει τις ιδεολογίες για τη γλώσσα από μια σκοπιά που οι περισσότεροι τη λησμονούμε: τη σκοπιά του αδυνάτου. Παρατηρώντας την κοινωνική πρακτική των αφηγήσεων μεταξύ Αρβανιτών στην Ελλάδα, έδειξε ότι η θνησιμότητα της τοσκικής αυτής διαλέκτου οφείλεται όχι τόσο σε δομικούς παράγοντες όσο σε ιδεολογικούς. Οι Αρβανίτες έχουν εσωτερικεύσει την κυρίαρχη ιδεολογία της ελληνικής ως αρχαιότερης, πλουσιότερης και «κανονικότερης» γλώσσας. Η συνεχής μετατόπιση προς τα ελληνικά (με κίνδυνο το θάνατο των αρβανιτικών) δεν οφείλεται τόσο στο ότι οι νεότεροι «τελικοί ομιλητές» αυτής της γλώσσας δεν έχουν τις ευκαιρίες να την καλλιεργήσουν όσο στο γεγονός ότι αντιδρούν ιδεολογικά στη χρήση της, γιατί θεωρούν τα αρβανίτικα «ακανόνιστα», δυσνόητα, εμπόδιο στην κοινωνική ανέλιξη. Η «αντίσταση» που προβάλλουν οι Αρβανίτες στην «ηγεμονία» της ελληνικής είναι περιορισμένη, και βασίζεται στο αίσθημα της αλληλεγγύης που συντηρεί η χρήση της γλώσσας τους αποκλειστικά εντός της κοινότητας.

Ο Τσιτσιπής είχε απόλυτη επίγνωση της πολιτικής διάστασης των απόψεών του για τη γλώσσα και την επιστήμη. Ήταν άνθρωπος ευθύς. Επέλεξε όμως να μη γράψει κείμενα διαμάχης. Δεν παρενέβη στις γνωστές αντιδικίες για τη γλώσσα. Δεν διεκδίκησε την επιδοκιμασία κανενός στρατοπέδου. Προτίμησε την οδό της

εμπειρικής διερεύνησης, της θεωρητικής επεξεργασίας, της ιδεολογικής αποσαφήνισης. Αυτός ίσως είναι ο λόγος που το έργο του δεν τιμήθηκε στην Ελλάδα τόσο όσο στο εξωτερικό. Αυτός, πιστεύω, είναι και ο λόγος που η επίδρασή του θα αποδειχτεί διαρκέστερη.

-----

* Ο Σ. Μοσχονάς είναι επίκουρος καθηγητής γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.